

Kompendie

Kriminalitet

A photograph showing several police officers in riot gear, including helmets and shields, surrounding a man who is sitting on the ground. The man is wearing a blue jacket, jeans, and a backpack. The police officers are wearing dark uniforms with 'POLITI' written on the back. The background is a blue wall.

Kriminalitet og retfærdighed

Tilhører
samfundsfag.
Silkeborg
Gymnasium

mith

ous

mange unge kriminelle har måttet undvære under deres opvækst. Han står klar med råd og vejledning på den unges præmisser. Hans hovedfunktion er at give den unge en følelse af, at der er et menneske, der tror på ham.

Men det er et anstrengende job, der kan betyde, at man i en periode må vække den unge om morgenen for at få ham af sted i skole. Man kan også blive vækket midt om natten: "Kan du ikke komme og hente mig. Jeg er på vej ud i noget skidt". Og først og fremmest vil funktionen typisk vare mange år.

6.7 Teorier om kriminalitet

Den empiriske forskning kan påvise nogle mønstre i, hvilke grupper der især begår kriminelle handlinger. Eksempelvis at mænd er mere kriminelle end kvinder; at unge er mere kriminelle end ældre; at der er mere kriminalitet i byer end på landet. Det er også påvist, at kriminaliteten afhænger af de generelle levevilkår, boligsituation, uddannelse mv.

Hvorfor begås der kriminalitet?

Enhver kriminel handling kræver, at der er en motiveret gerningsmand, en gunstig lejlighed samt mangel på (social) kontrol.

Overordnet kan man skelne mellem tre typer forklaringer på kriminalitet, der hver især fokuserer på forskellige aspekter af ovenstående generelle karakteristik af den kriminelle handling:

- *Kontrolteoriene* har som præmis, at mennesker vil begå ulovlige handlinger, hvis de ikke holdes under kontrol. Her er det altså

mennesket, der er utilstrækkeligt, og dets mangel på moral fører til lovovertrædelser.

- *Motivationsteoriene* fokuserer på menneskets muligheder i relation til samfundet. Hvis mennesket har tilstrækkeligt med muligheder, vil dette ikke begå kriminelle handlinger. Hvis samfundet omvendt er utilstrækkeligt, og mennesket ikke har de fornødne muligheder for ad legitim vej at skaffe sig de goder, som alle stræber efter, fremstår kriminaliteten som en alternativ mulighed.
- *Kulturteoriene* ser den kriminelle adfærd som tillært på linje med enhver anden form for adfærd. Kriminel adfærd bygger på et sæt af normer, som udvikles i opposition til de normer, der generelt er dominerende i samfundet.

Kontrolteoriene – kriminalitet og mennesketyper

Kontrolteoriene forsøger at forklare afvigende adfærd – herunder kriminalitet – som resultat af svigt i kontrolmekanismer, som enten er *situationsbestemte* eller *personlighedsbestemte*. Antag, at to personer vil begå en forbrydelse. For den ene lykkes det, fordi der ikke er noget, der forhindrer ham i at gøre det. Den anden opgiver, fordi hans samvittighed siger, at han er i gang med at gøre noget forkert, eller fordi han er bange for straf. Begge personer har motivationen til at udføre en ulovlig handling i form af asociale impulser – fjendtlige, destruktive, aggressive, begærlige. Den ene bliver afviger, den anden ikke.

En gruppe kontrolteorier er 'mennesketyper', hvor nogle tager udgangspunkt i biologien, andre i psykoanalysen. De lægger i deres forklaring på afvigende adfærd vægt på forskellige former for mangelfuld indre kon-

trolstruktur hos afvigeren, fx defekter ved jeg'et, et svagt udviklet overjeg eller svækkede/helt forsvundne hæmningsmekanismer, som betyder, at oprindelige 'naturlige' instinkter og impulser ikke bremses.

Andre kontroletoretikere lægger i deres forklaringer på kriminalitet vægt på svækkelsen af såvel de indre kontrolmekanismer og de ydre kontrolmekanismer i omgivelserne. Forskellige former for *social desorganisation* svækker de ydre som de indre kontrolmekanismer og forstærker dermed tilbøjeligheden til at begå kriminalitet hos visse typer mennesker:

I et samfund præget af fattigdom, modløshed, uvidenhed og magtesløshed magter borgerne ikke selv at bremse effektivt for afvigende adfærd hos andre eller kræve effektive indgreb fra myndighedernes side.

- I storbyområder med mange anonyme ansigtsløse relationer svækkes den sociale kontrol gennem mindre interesse og ligegyldighed mht. andres adfærd, og dermed er der større muligheder for at undvige sanktioner.
- Hvis de voksnes prestige daler i de unges øjne, mindskes mulighederne for at overføre traditionelle moralforestillinger og 'indre kontrol' til næste generation.

Ud fra såvel *mennesketypeteorierne* som *de sociale organisationsteorier* vil mere overvågning og kontrol samt strengere disciplin i opdragelsen af ungdommen virke bremsende på kriminaliteten.

Motivationsteorierne – kriminalitet som normløshed

Den franske filosof og sociolog Emile Durkheim (1858-1917) har lagt grunden til sociologiske forklaringer på kriminalitet, der står i

modsatning til de ovenfor nævnte kontrolteorier. Hvor disses udgangspunkt er, at en bestemt biologisk mennesketype eller psykisk konstitution hænger tæt sammen med kriminel adfærd, mener Durkheim, at kriminalitet opstår som konsekvens af den måde, samfundet er indrettet på. Sat på spidsen kan man ud fra denne tankegang sige, *at ethvert samfund har den kriminalitet, det fortjener!*

I det *traditionelle samfund* lå rammerne fast omkring den enkeltes tilværelse, og der var hermed sat grænser for den enkeltes forventninger om og stræben efter status og materielle værdier.

Det samfund, der har afløst det traditionelle samfund, er præget af økonomisk vækst og mulighed for social mobilitet. En øvre grænse for, hvad den enkelte kan forvente sig af tilværelsen, er væk, og resultatet er umættelige sociale, økonomiske og materielle behov. Sagt på en anden måde er det et *normløst samfund*, fordi der ikke længere er normer og regler for, hvor langt vi kan og bør stræbe. Man kan næsten sige, at normen er blevet, at der ikke længere er nogen norm for den individuelle stræben efter materielle og immaterielle værdier. Man må hele tiden sigte efter nye mål.

Denne normløshed får konsekvenser. For det første mere generelt: Når de lovlige midler ikke længere slår til, fremstår kriminalitet for nogle som en fristende mulighed. For det andet får det betydning for hyppigheden og arten af kriminaliteten, hvis normløsheden kombineres med ulighed i fordeling af goderne. Fx kan unge fra ressourcetsvage miljøer opleve, at når legale veje – bl.a. uddannelse som vej til et velbetalt og statusgivende job – er blokerede, bliver kriminaliteten en mulighed for at få opfyldt de alment accepterede behov for materielle goder.

Også uddannelse og evnen til at afkode signaler fra omgivelserne og klare sig verbalt

hænger sammen. Unge fra ressourcesvage miljøer kan derfor hyppigere gribe til vold for at håndtere konflikter, eller hvis de føler sig pressede – fx oplever manglende respekt fra omgivelserne.

Problemstillingen omkring adgang til uddannelse står således centralt i motivations-teoriernes forklaring på henholdsvis afvigende og ikke-afvigende adfærd. Her er der lighedspunkter med *kulturteoriene*, som behandles efterfølgende.

Kulturteoriene – ‘vi’ og ‘de andre’

De ovennævnte teorier er uenige om, hvorvidt det er samfundet eller mennesket, der er noget galt med. Den sidste retning, som står centralt inden for sociologisk tænkning, har som udgangspunkt, at mennesket kan påvirkes i positiv eller negativ retning. Et synspunkt er, at vi alle får lært at være såvel afvigere som normale. Nogle gange går det os rigtigt godt, og vi bliver opfattet som normale. Andre gange løber vi ind i problemer, og så bliver vi stemplede som afvigere. Der er her tale om, at mennesker har en række forskellige dispositioner, som formes i et samspil mellem individet og dets omgivelser.

Vil man ud fra dette synspunkt forstå kriminalitet, må man altså på den ene side prøve at forstå de processer, som former mennesker på en sådan måde, at deres normer bliver i overensstemmelse med omgivelsernes gængse normer – og på den anden side de processer, som er med til at forme mennesket og dets normer *i opposition til* de herskende normer.

Centralt i disse processer er den tildeling af positive og negative værdier, der sker såvel i samspillet mellem mennesker – *ansigt-til-ansigt* – som på det overordnede samfundsmæssige plan. I samspillet mellem mennesker tillægger vi gennem blikke, kropssprog eller

verbalt hinanden bestemte værdier: chefen der taler med sine underordnede (og omvendt), lærer og elever, der taler med hinanden; den syge bliver behandlet på en anden måde end den raske, personer med anden etnisk baggrund bliver behandlet anderledes end etniske danskere. Vi er ikke selv herre over denne *værditildelingsproces*, hvor man af de andre bliver tildelt en værdi, som er høj eller lav i statushierarkiet, og – sat på spidsen – tildelt rollen som normal eller afviger.

På det mere overordnede samfundsmæssige plan klassificeres vi også ud fra et værdi- og normsæt, som er defineret af den dominerende samfundsmæssige kultur. Denne klassificering sker på grundlag af bl.a. uddannelse, indtægt, arbejde, bolig og fritidsaktiviteter, idet der i samfundet er en lang række stiltiende holdninger til, at det er bedre at være rig end fattig, bedre at have en høj end en lav uddannelse, bedre at deltage i finkulturelle aktiviteter end at se underholdningsprogrammer i tv osv. osv.

Der opstår et ‘*os*’ og et ‘*dem*’, hvor de mennesker, som har tilkæmpet sig retten til at definere, hvad der er værdifuldt, kan distancere sig fra dem, der tilhører den mindre ‘fine’ kategori. Herigennem *inkluderes* alle dem, der besidder de alment accepterede symbolske værdier i ‘det gode selskab’, mens alle de, der ikke besidder disse værdier, *ekskluderes* – det er dem, de andre ikke ‘vil lege med’.

Især i uddannelsessystemet sker der en individuel symbolsk værdifastsættelse. Her vurderes man ud fra adfærd, dannelse, ordforråd, formuleringsevne og faglige kvalifikationer. På længere sigt har disse vurderinger konsekvenser for fremtidig social position i samfundet – uddannelses-, job- og indtjeningsmuligheder – altså hvilken samfundsmæssig kategori, man havner i, baseret på den ovenfor nævnte alment

accepterede symbolske værdifastsættelse ('os' eller 'dem').

Hvordan reagerer man så på situationer, hvor man oplever sig selv som værdiløs – som 'taber', placeret lavt nede i statushierarkiet, hvor det, man siger, bliver opfattet som værdiløst, måden, man klæder sig på, som grim og upassende, kvarteret, man bor i, som dårligt osv.?

Man kan bøje nakken og bide nederlagene i sig, ud fra en holdning om at den værditildeling, som 'de andre' giver en, er retfærdig. Man er nok også håbløs og har fortjent eksklusionen (fx gennem mobning).

Man kan protestere – og herigennem gøre det endnu mere tydeligt, at man tilhører gruppen af ekskluderede.

Andre vil blive selvdestruktive og udvikle forskellige former for psykiske lidelser.

Og endelig vil nogle som reaktion på at blive set ned på af lærere og kammerater samt de evindelige faglige nederlag og dårlige karakterer vælge kriminalitet som udvej. Her kan man sammen med andre 'tabere' i kampen om omgivelsernes accept og anerkendelse udvikle alternative måder at få status og respekt i kriminelle miljøer, og herigennem få repareret sit knækkede selvværd gennem dristige tyverier, vold og hærværk.

Hermed ikke sagt, at al ungdomskriminalitet begås af unge med lavt selvværd. Det gælder således ikke den *tilfældige kriminalitet*, hvor det er den tilfældige mulighed og spændingen, der er det afgørende motiv for den kriminelle handling. Det er *den systematiske kriminalitet*, som kan søges forklaret med behov for at føle sig værdsat og respekteret; og hvis dette ikke er muligt hos 'os', så hos 'dem' i de kriminelle miljøer.

I det følgende skal vi ud fra denne synsvinkel bl.a. se på sammenhængen mellem sam-

fundsudviklingen og arten og omfanget af ungdomskriminaliteten.

Den samfundsmæssige frisætning

Etableringen af en periode mellem barn og voksen, hvor man hverken er det ene eller det andet, tog for alvor fart i de første årtier efter 2. verdenskrig. Det skete i takt med, at uddannelsessystemet blev af større og større betydning for disse *unge* – eller *teenagere*, som de blev kaldt – ved at flere gik der, og at man gik der længere. Uddannelsessystemet blev således – ud over at være et sted hvor man prøvede at bibringe eleverne de kvalifikationer, som man anså for nødvendige – en opmagasineringsplads for dem, der var for gamle til at være børn og ikke fuldt brugelige nok til at være voksne. I et livsperspektiv fik uddannelsessystemet samtidig større betydning som brohoved til de unges fremtidige sociale position i samfundet.

Denne samfundsmæssige frisætningsproces af en større andel af dem, der hidtil havde været større *børn* eller *ynge voksne*, var ledsaget af stor usikkerhed. Det var ikke på forhånd fastlagt gennem historiske traditioner, hvor meget disse unge skulle og ikke skulle bestemme over mht. stort eller småt. Alt i dagligdagen blev i dette sociale og normmæssige tomrum nemt enten for lidt eller for meget. Det var ikke givet, hvad der var godt eller dårligt, passende eller upassende. Kriterierne for den ovenfor omtalte tildeling af den anseelse og respekt fra andre, som alle har behov for at få for at kunne føle selvværd, måtte man eksperimentere sig frem til.

Samtidig med at unge blev placeret i en situation, hvor en funktionel og brugbar identitet ikke længere var noget, man havde med sig hjemmefra fra barnsben, eksploderede samfundet i materielt forbrug. At købe, eje, leje og

VICTOR BJØRNSTRUP, TOBIAS MATTHIESEN
OG OLIVER BOSERUP SKOV

Fra drengestreger til bandekrig

PERSPEKTIVER PÅ KRIMINALITET

POLITI

POLITI

POLIT

COLUMBUS

lettere at begå sig som kriminel på tværs af landestater inden for EU. For eksempel kan borgere i EU rejse frit ind og ud af lande uden at skulle vise pas, og derfor bliver det sværere for de enkelte stater at have overblik over, hvem der befinder sig i landet. I Danmark har vi således i de senere år set en stigning i antallet af udenlandske „professionelle“ tyve, som rejser ud af landet med sit udbytte, og østeuropæiske arbejdere, som ikke betaler skat til den danske statskasse.

Der er ingen tvivl om, at debatten om, hvordan vi kan ruste os mod it-kriminalitet og grænseoverskridende kriminalitet, vil tage til i de kommende år.

1.2 Hvordan har kriminaliteten i Danmark udviklet sig i nyere tid?

Det er umuligt at sige præcist, hvordan mængden af kriminaliteten har udviklet

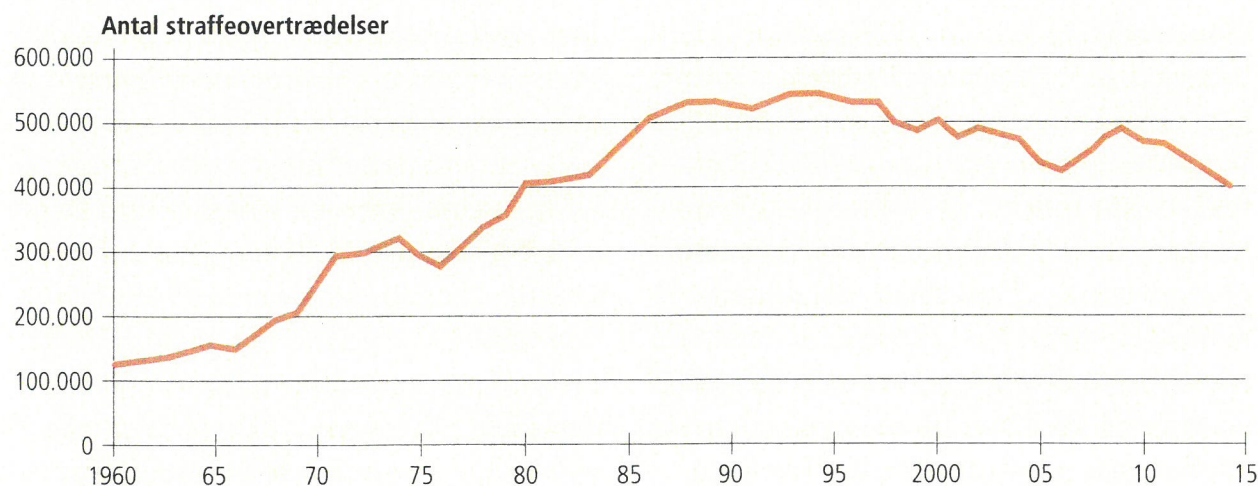
sig, da kriminalitet dækker over en enormt bred gruppe af aktiviteter, hvoraf en stor del er kendetegnet ved at være begået i skjul. Ikke desto mindre kan man forsøge at danne sig et indtryk af, hvordan udviklingen er gået, ved at lave en række forskellige undersøgelser.

En første simpel målestok er udviklingen i den samlede mængde politianmeldelser.

Som det ses af figur 1.3, voksede det samlede antal straffelovsovertrædelser (baseret på anmeldelser) betragteligt fra 1960 til 1993. Denne vækst er dog ikke nødvendigvis et udtryk for, at indbyggerne er blevet mere kriminelle – det kan blot være et udtryk for, at vi er blevet flere mennesker.

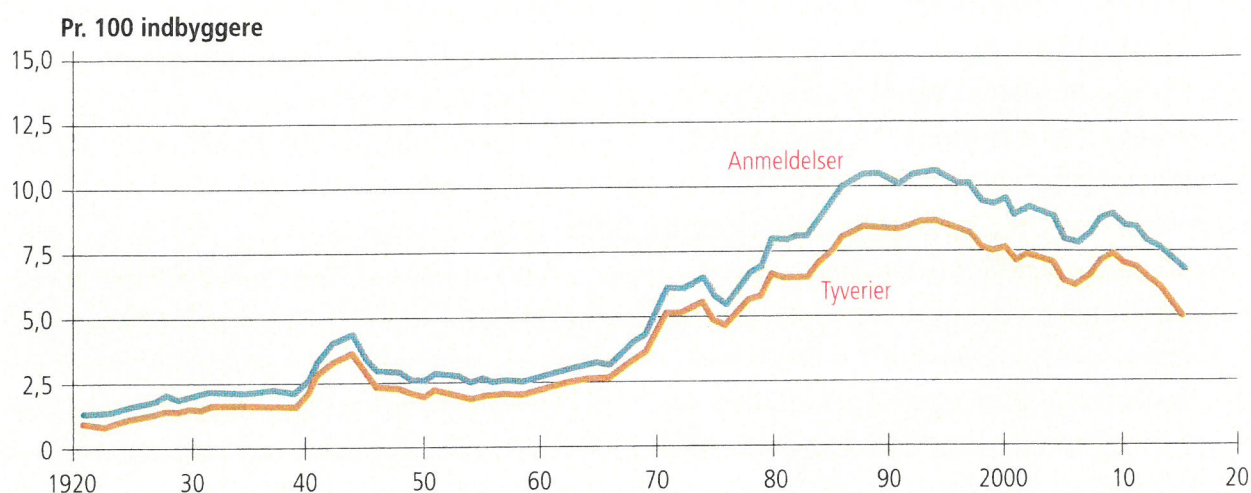
I figur 1.4 er der taget højde for befolkningsudviklingen ved at kigge på det samlede antal anmeldelser pr. 100 indbyggere og herunder også tyverianmeldelser pr. 100 indbyggere. Som man kan se, løber de to kurver identisk – det skyldes, at tyveri i

FIGUR 1.3. ANTAL STRAFFELOVSOVERTRÆDELSE, DER VED ANMELDELSE ELLER PÅ ANDEN MÅDE ER KOMMET TIL POLITIETS KENDSKAB I DANMARK, 1960-2015.

Kilde: „Kriminalitetsudviklingen“ (2015) af Flemming Balvig. Link: <http://www.dkr.dk/kriminalitetsudviklingen>

FIGUR 1.4. DET SAMLEDE ANTAL LOVOVERTRÆDELSE OG ANTALLET AF TYVERIER, DER VED ANMELDELSE ELLER PÅ ANDEN MÅDE ER KOMMET TIL POLITIETS KENDSKAB FRA 1920 TIL 2015. PR. 100 INDBYGGERE.

Kilde: Det Kriminalpræventive Råd: „Fra barndommens gade til et liv i cyberspace“ (2017).

alle år udgør langt hovedparten af alle anmeldte straffelovsovertrædelser.

Den samme klokkeformede udvikling ses af graferne, og vi kan nu fastslå, at der at dømme på politianmeldelser har været en stigning i kriminaliteten frem til midten af 1990'erne, hvorefter der i de sidste godt 20 år er sket et fald i den samlede mængde kriminalitet.

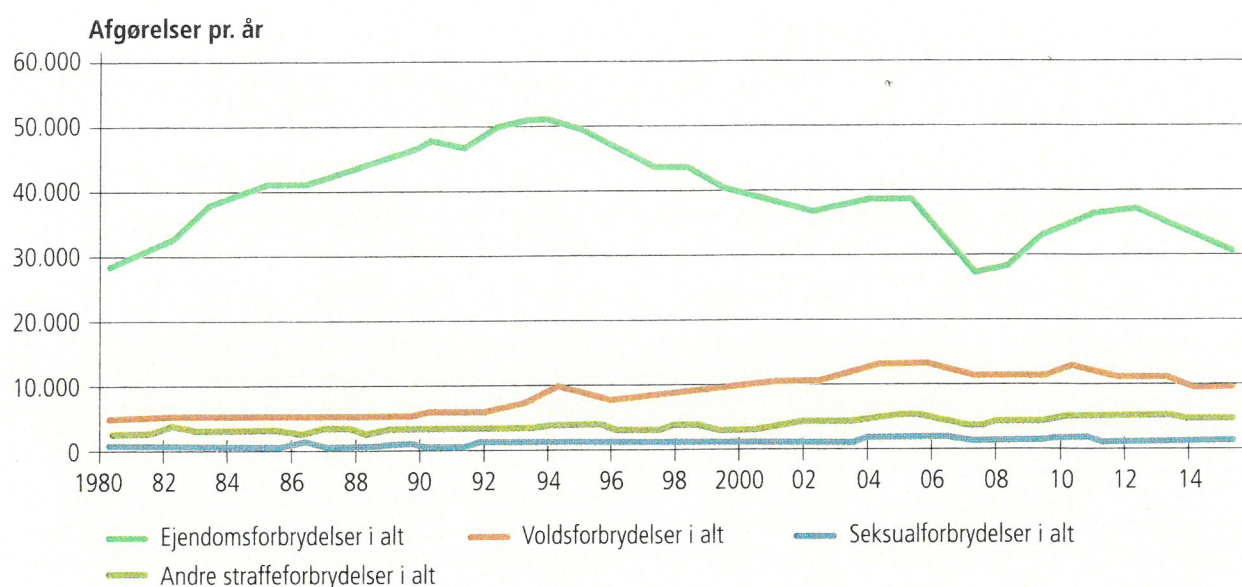
Væksten i kriminalitet i forbindelse med industrialiseringen (fra 1920 og frem) er ikke særlig for Danmark. Den ses i alle vestlige, udviklede samfund og skal forstås i sammenhæng med generelle udviklings-træk i samfundene. Et af disse er urbaniseringen, hvor befolkningen flyttede ind til storbyerne, og graden af social kontrol dermed blev mindre. I storbyen er der større fristelser for den fattige, som går op og ned ad den rige, og det er lettere at gå ubemærket hen med sin kriminalitet i storbyen, da det er nemmere at gemme sig.

De seneste godt 20 års fald i kriminalitet er, som det også ses af figur 1.4, i høj

grad båret af et fald i antallet af tyverier. Dette ses også af figur 1.5, der viser udviklingen i den samlede mængde strafferetlige afgørelser fordelt på de fire kategorier af straffelovsovertrædelser, som der blev redegjort for tidligere i kapitlet.

Det ses af figur 1.5, at der siden 1993 har været et fald i den samlede mængde ejendomsforbrydelser, altså underforstået et fald i mængden af tyverier. Der kan være flere forklaringer på, at vi ser et fald i antallet af tyverier. En af de mest centrale grunde til, at færre begår tyveri, synes at være, at det i dag er langt mere risikabelt at begå denne form for kriminalitet. Den teknologiske udvikling har gjort det langt nemmere at sikre sine værdier ved hjælp af eksempelvis tyverialarmer, overvågningsudstyr og sporingsudstyr, samtidig med at samfundet bliver mere og mere kontantløst. Med andre ord er **opportuniteten** faldet. Opportuniteten er et begreb for, i hvilken grad det er muligt at begå kriminalitet uden at blive straffet for det. Undersøgelser

FIGUR 1.5. STRAFFERETLIGE AFGØRELSE PR. ÅR, 1980-2015.

Kilde: Danmarks Statistik (2017).

viser – ikke overraskende – at jo mere opportunt det er at begå kriminalitet, jo flere gør det.

Det ses også af figur 1.5, at der har været en stigning i antal afgørelser om voldsforbrydelser. Dette er ikke nødvendigvis et udtryk for, at den samlede mængde vold er steget i samfundet. Det skal formentlig mere ses i sammenhæng med en ændret holdning til vold i befolkningen. Hvor det tidligere var udbredt for eksempel at stikke sit barn en lussing, har befolkningens syn på voldsudøvelse ændret sig i en markant grad. I dag er det således i udgangspunktet ikke længere acceptabelt at udøve vold, og man kan forestille sig, at langt flere volds-episoder bliver anmeldt i dag end førhen.

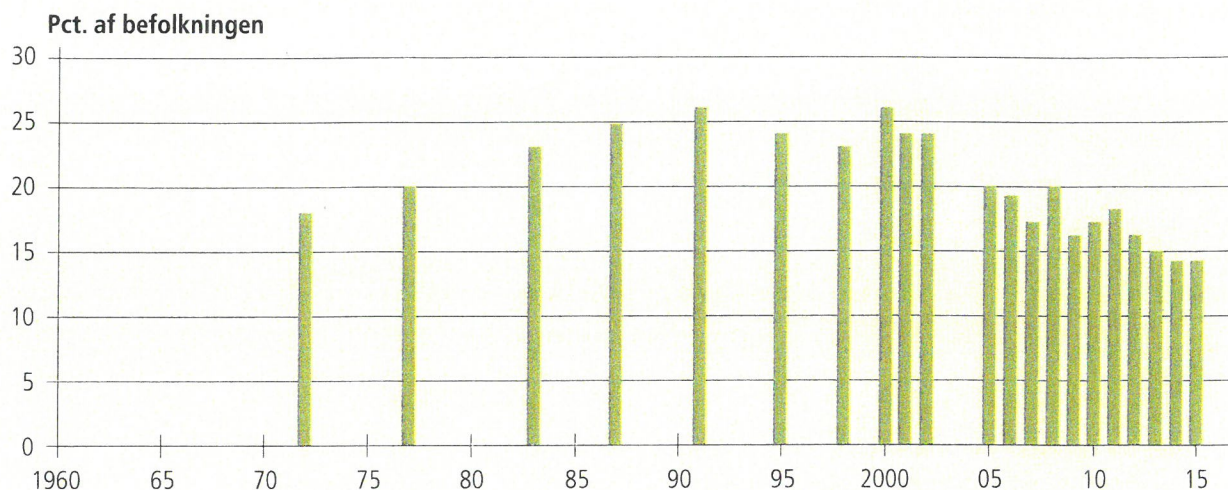
Mørketal

Der er et metodisk problem ved at anvende mængden af politianmeldelser til at fastslå mængden af kriminalitet. Der er således en betragtelig mængde kriminalitet, som aldrig bliver politianmeldt. Det kan eksempelvis være et barn, der bliver udsat for

overgreb, men tier om det. Det kan være tyveriet af en gammel rusten cykel, som ikke er forsikret, og derfor aldrig bliver anmeldt. Eller det kan være salg af narkotika, en såkaldt „offerløs“ forbrydelse, hvor hverken køberen eller sælgeren har interesse i at anmelde aktiviteten til politiet. Til at betegne al den kriminalitet, vi ikke kender til, anvendes begrebet **mørketal**. Mørketallet er forskellen på den faktiske kriminalitet og den registrerede kriminalitet. Man kan blandt andet forsøge at afdække mørketallet ved at spørge borgerne om, hvorvidt de har begået kriminalitet, og hvorvidt de er blevet udsat for kriminalitet inden for det seneste år. Dette kaldes offerundersøgelser og kan i nogen grad afdække den skjulte kriminalitet. En anden metode, som kan afdække en bestemt form for kriminalitet, er at kigge på skadestuernes opgørelser over voldsofre.

Figur 1.6 viser resultatet af en offerundersøgelse og understøtter billedet af et fald i mængden af tyveri, hærværk og vold. Omkring 1990 var cirka 25 procent af be-

FIGUR 1.6. PROCENTANDEL AF BEFOLKNINGEN, DER INDEN FOR DET SENESTE ÅR FORUD FOR UDSPØRGNINGSTIDSPUNKTET HAR OPLEVET SIG UDSAT FOR TYVERI, HÆRVÆRK OG/ELLER VOLD.

Kilde: Det Kriminalpræventive Råd: „*Fra barndommens gade til et liv i cyberspace*“ (2017).

folkningen blevet udsat for tyveri, hær-
værk eller vold, mens udsatheden for kri-
minalitet i 2015 er faldet til 14 procent.
Denne undersøgelse understøtter dermed
billedet af en faldende trend i den samlede
mængde kriminalitet, som vi ovenfor be-
skrev.

1.3 Ungdoms- kriminaliteten i fald

Det er i høj grad de unges fortjeneste, at
den samlede mængde kriminalitet synes
at være faldet.

Ungdomskriminalitet betegner teknisk
set kriminalitet begået af 15-17-årige. Den
kriminelle lavalder er 15 år, hvilket bety-
der, at børn under 15 år ikke kan dømmes
efter straffeloven.

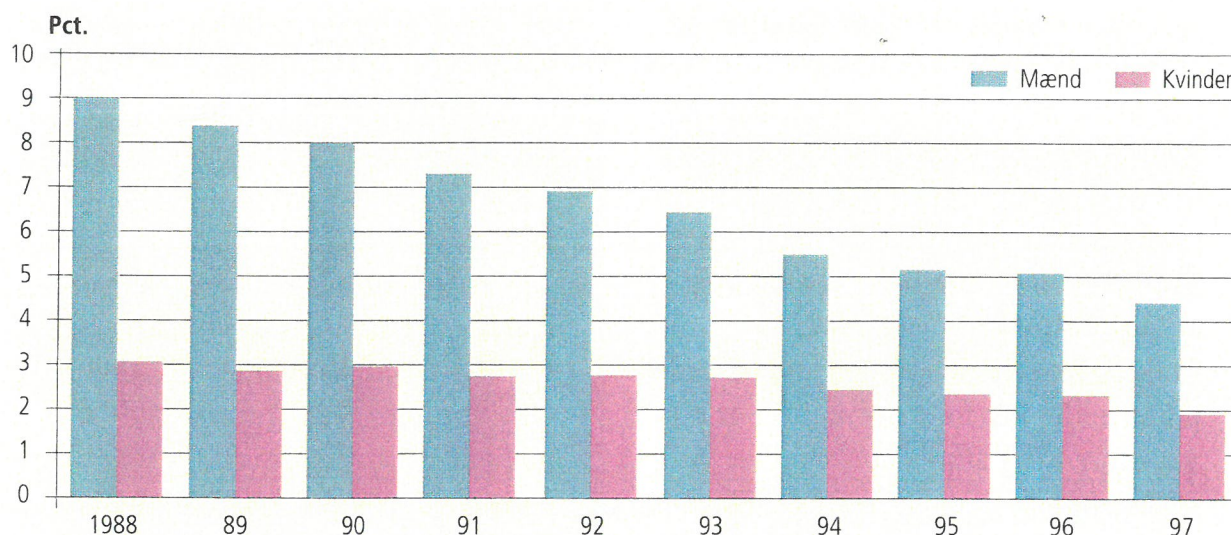
Kigger man på andelen af en årgang, der
har fået dom efter straffeloven som 17-årig,
ses et væsentligt fald – primært hos dren-
gene. Det ses således af figur 1.7, at 9 pro-
cent af 1988-årgangen var dømt efter straf-

feloven som 17-årig, mens det tal for 1997-
årgangen er faldet til knap 4,5 procent.

Retssociologen Flemming Balvig har
hen over en lang årrække lavet undersø-
gelser af ungdomskriminaliteten med af-
sæt i skriftlige spørgeskemaundersøgelser
blandt 8. klasser tre forskellige steder i
landet. Disse undersøgelser peger entydigt
på, at kriminaliteten blandt de unge er
faldet over de sidste 25 år.

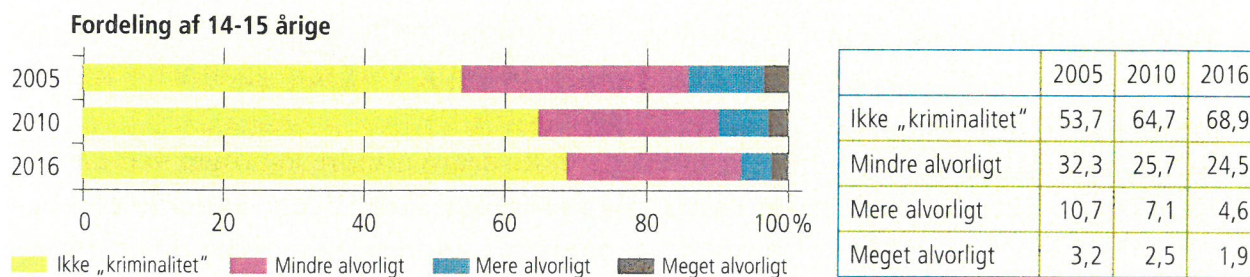
Som det kan udledes af figur 1.8, havde
46 procent af eleverne begået kriminalitet
– dvs. tyveri, vold og/eller hærverk – inden
for det seneste år i 2005, mens det tal faldt
til 36 procent i 2010, og 31 procent i 2016.
Størst er faldet altså fra 2005 til 2010, mens
faldet er mindre, men dog synligt i de se-
neste seks år. Læg mærke til, at det ikke
mindst er i den mere og meget alvorlige
del af kriminalitetsspektret, at faldet ses.
Fra 2005, hvor 14 procent havde begået
mere eller meget alvorlig kriminalitet, er
det i 2016 7 procent, altså tilsyneladende
er der sket en halvering af „den hårde
kerne“.

FIGUR 1.7. ANDEL AF FØDELSÅRGANGENE 1988-1997 MED DOM EFTER STRAFFELOVEN VED ALDEREN 17 ÅR, 2015.

Kilde: Danmarks Statistik (2015). Link: <http://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=25243>

FIGUR 1.8. PROCENTVIS FORDELING AF 14-15-ÅRIGE MED HENSYN TIL, OM DE HAR BEGÅET KRIMINALITET INDEN FOR DET SENESTE ÅR FORUD FOR UDSPØRGNINGSTIDSPUNKTET, 2005, 2010, 2016.

Kilde: Det Kriminalpræventive Råd: „Fra barndommens gade til et liv i cyberspace“ (2017).

Hvorfor begår unge mindre kriminalitet?

Der er en lang række forskelligartede forhold, som kan være med til at forklare, hvorfor unge begår mindre kriminalitet. Ikke alle kan vi have med her, men i det følgende har vi valgt at fokusere på fire forklaringer, som ifølge Flemming Balvig er centrale for at forklare faldet:

- **De unge bruger mindre tid på gaden og mere i internettets verden.**

Mens bevægelsen fra landsbysamfund til storbysamfund var kriminalitetsfremmende, idet flere unge begyndte at hænge ud i byerne på gaden i grupper, så er den seneste udvikling i de unges livstil, hvor unge bruger en større del af deres liv i den virtuelle verden, kriminalitetshæmmende. Frem for at gå på gaden og begå spontan kriminalitet så-

som hærværk, tyveri eller vold, bruger unge nu mere tid på eksempelvis Facebook og YouTube og med deres Playstation. Dette kan forklare den mindre grad af vold, hærværk og tyveri, som jo typisk vil foregå på gadeplan, men om man så i stedet i fremtiden vil se mere it-kriminalitet fra de unge, er et åbent spørgsmål.

- **Muligheden for at slippe af sted med at begå kriminalitet er faldet.**

I takt med at husejere, bilejere og andre potentielle ofre for kriminalitet er blevet bedre til at sikre deres værdier (bedre låsesystemer, overvågning, indbrudsikring m.m.), så er opportuniteten som tidligere nævnt faldet. Det afskrækker en stor del af de unge, der ellers spontant og fristelsesbetonet kunne finde på at begå en forbrydelse.

- **Unge har flere penge mellem hænderne og bedre rammer i hjemmet og på institutioner.**

Faldende arbejdsløshed blandt forældrene har givet voksende velstand i hjemmet, og børn har flere penge mellem hænderne i dag og derfor mindre grund til at begå tyveri. Samtidig peger Balvig på, at bedre inklusion både i hjemmet, i skolen og på fritidsinstitutioner har skabt en større grad af selvkontrol.

Dette skal blandt andet ses som et resultat af udviklingen fra en autoritær opdragelsesform til en demokratisk, hvor det enkelte barn i højere grad bliver mødt, hvor det er, og lærer at tage ansvar for sit eget liv (for nærmere forklaring af opdragelsesformer, se da side 24).

- **Unge bruger færre rusmidler og lever et mere aktivt liv.**

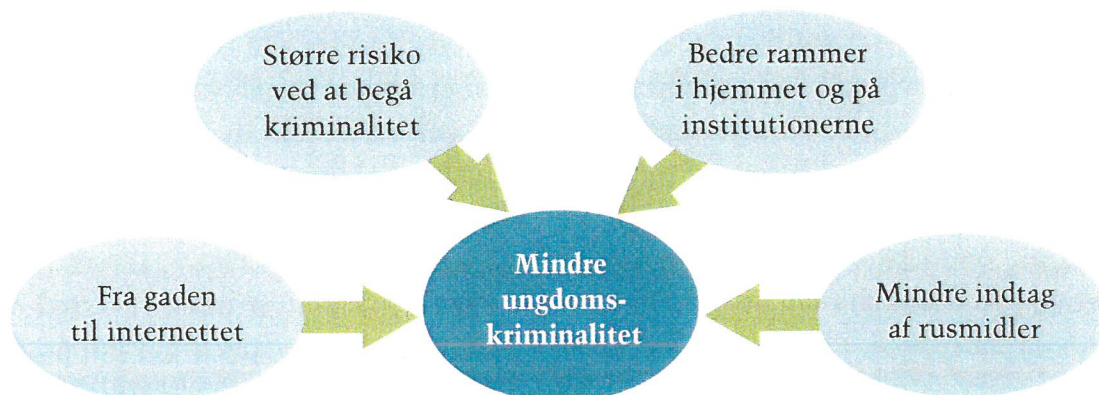
Det er velkendt, at forbrug af rusmidler og kriminalitet har en gensidig forstærkende effekt. Ifølge Balvigs ungdomsundersøgelser forbruger de unge på 14 til 15 år mindre alkohol og eksperimenterer mindre med narkotiske stoffer. Samtidig har en større andel fokus på fysisk sundhed og et aktivt liv.

1.4 Portræt af én kriminel – social arv som den centrale faktor

Der findes kriminalitet i alle samfundslag. Rig som fattig. Ung som gammel. Sort som hvid.

Ikke desto mindre kan man ved nærmere studier identificere, at der er tydelige mønstre i kriminalstatistikkerne med hensyn til alder, køn, etnicitet, bymæssighed osv.

FIGUR 1.9. FORKLARINGER PÅ DEN FALDENDE UNGDOMSKRIMINALITET.

Kapitel 4

Hvorfor bliver man bande- medlem?

Hvorfor skal jeg læse dette kapitel?

Det skal du, fordi der bliver **redegjort** for forskellige sociologiske teorier, der alle kan bruges til at forklare *mulige grunde* til bandemedlemskab.

Når du scroller på din smartphone og læser diverse nyhedsartikler, der fortæller om skyderier eller lignende mellem forskellige bander, bliver du i stand til at **undersøge** de bagvedliggende årsager til, at nogle bandemedlemmer forsøger at bekæmpe medlemmer fra en anden bande.

Og derefter for eksempel at **diskutere** samfundsudviklingens betydning for rekrutteringen til diverse bander.

Søgen efter *tryghed* og *fællesskab* er de to væsentligste grunde til, at man bliver bandemedlem ifølge en nyligt udgivet rapport fra Justitsministeriet (2016). Ud over sø-

gen efter tryghed og fællesskab er nogle motiveret af selve livsstilen i miljøerne. Medlemskabet forventes at give højere status og respekt fra omgivelserne, og

man forventer at kunne få hjælp og støtte i konfliktfyldte situationer.

„Man søger ikke om optagelse i en rockerklub eller i en bande for at blive kriminel. Tværtimod er det positive værdier såsom at blive en del af et fællesskab og opnå tryghed i hverdagen, der oftest nævnes som begrundelser for medlemskabet.“

Maria Libak Pedersen,
Justitsministeriets Forskningskontor, 2016

4.1 Specifikke teorier om årsagerne til bandemedlemskab

For at forstå årsagerne til at søge medlemskab af bander (gruppefællesskaber) og forstå disses opførsel må man nødvendigvis kigge på mange forskellige aspekter. Mange af de pointer, Merton, Sutherland og Hirschi præsenterer som årsagsforklarende i forbindelse med kriminalitet, kan også anvendes i analysen af bandekriminelle.

For eksempel mener sociologen Albert Cohen, at en måde at forstå bandemedlemskab på skal findes i det forhold, at unge reagerer på egne frustrationer over mangel på de materielle goder, der anses for at være basale nødvendigheder i samfundet. Sagt med andre ord, mener Cohen, at medlemmer i bander derfor vender sig mod aktiviteter, der kan symbolisere deres vrede og frustrationer over ikke at kunne opnå middelklassemål eller blive succesfulde. Medlemmernes manglende evne til at nå disse mål (for eksempel ved at klare sig godt i

skolen) er årsagen til, at man samles i subkulturgrupper, der reelt forsøger at fremstå som et alternativ til det bestående samfunds normer og værdier. Derved udvikler medlemmer disrespekt for samfundet, for samfundets institutioner og autoriteter (for eksempel lærere, forældre og domstole). Cohen fremhæver, at medlemmerne udvikler et had til samfundet og søger til enhver tid morskab/oplevelser – selv hvis opnåelsen heraf sker på bekostning af andre. Bandemedlemskab bliver derfor en reaktion imod et frustrerende liv.

Sociologerne Bloch og Niederhoffers perspektiv på årsagerne til bandemedlemskab er, at banderne eksisterer, fordi de sørger for, at deres medlemmer får social og psykisk omsorg, da medlemmernes familier ikke har formået det. Banderne støtter således medlemmer, der på en eller anden måde har haft en ringe primær socialisation. Ved at blive bandemedlem/medlem af en subkulturgruppe forsøger den enkelte at skabe den familie, de aldrig rigtig har haft ved at supporte hinanden på alle måder.

Endelig kan sociologen Walter Miller også inddrages. Han har oplistet 6 punkter, som han mener er beskrivende for årsagerne til at søge ind i en kriminel bande: 1) Søge eller kigge efter ballade 2) Vise styrke/sejhed 3) At kunne udvise autonomi og smarthed 4) At søge fornøjelse 5) At have et tilhørsforhold til noget og nogle og 6) Bekræftelse af mandighed.

Så der er utvivlsomt mange mulige forklaringer på, hvad der får unge til at søge medlemskab af en bande, og hvad man forventer at få retur.

Et nyt dansk kvalitativt forskningsprojekt – „Stemmer fra en bande“ (2015) – om unge bandemedlemmer, bekræfter således, at der for eksempel er forskel på, hvad, der driver etnisk danske unge og unge med minoritetsbaggrund ind i bander. De danske

unge kommer (oftest) fra særlige sårbare familier med vold, skilsmisse og kriminalitet (dårlig primær socialisation), mens de unge med minoritetsbaggrund i højere grad kommer fra trygge hjem. Derfor konkluderes det i forskningsprojektet, at de fleste etniske danske unge søger mod bander for at opnå tryghed og fællesskab. Unge med minoritetsbaggrund søger i højere grad banderelationerne ud fra ønsker om respekt, anerkendelse og ikke mindst status i forhold til det omkringliggende samfund.

Teorierne i dette kapitel er *generelle teorier* om mulige årsager til, at nogle individer ender som bandekriminelle.

Ens for alle disse teorier er dog, at de er udviklet i afgrænsede geografiske områder, og på baggrund af konkrete empiriske studier. I dette kapitel vil vi anlægge en bredere sociologisk ramme til at prøve at forstå, hvorfor individer søger mod bander.

I kapitel 2 læste du om teorier, der helt eksplicit havde fokus på at belyse årsager til en kriminel løbebane – deciderede kriminalitetsteorier. I dette kapitel skal du således læse om nogle mere overordnede sociologiske teorier, der alle kan medvirke til at forklare, hvorfor man potentielt søger et gruppemedlemskab – hvad enten der er tale om en dybt religiøs gruppe, en yderliggående politisk fraktion, en hooligangruppering eller lignende. Teorierne beskæftiger sig således ikke eksplicit med kriminalitet, men er mere generelle i den forstand, at de alle kan være medvirkende til at belyse årsagerne til, at nogle søger medlemskab af diverse grupper – herunder kriminelle bander.

Med andre ord vil kapitlet forsøge at skabe en bedre forståelse for, hvad det mere

konkret er, som individer – der vælger at blive en del af et bandemiljø – egentlig søger? Hvad har de indtrædende individer potentielt manglet eller savnet i deres liv? Hvad er disse individers motivation og bevæggrund for at søge ind i bandemiljøet? Og hvad opnår man egentlig ved denne indtrædelse?

4.2 Honneth – behovet for anerkendelse

Den tyske sociolog Axel Honneths (1949-) altoverskyggende pointe er, at det enkelte individ ikke kan udvikle en personlig identitet uden anerkendelse. Indvidet kan ikke komme overens med sit eget indre, hvis den generelle anerkendelse mangler. Alle individer har et behov for anerkendelse for at kunne skabe sig et liv, hvor man kan føle sig værdsat.

I sin bog „*Kamp om anerkendelse*“ analyserer han de formelle betingelser for selvrealisering (eller 'det gode liv') og viser, hvordan den enkeltes selvtillid, selvagtelse og selvværd er helt afhængig af anerkendelse – i privatsfæren, som retssubjekt og i det sociale liv i bred forstand.

I sit hovedværk beskæftiger Honneth sig med, hvilke kriterier der skal være opfyldt, for at man som individ føler sig anerkendt i samfundet. Det er en vigtig præmis for Honneth, at for at et individ kan realisere sig selv, så kræver det anerkendelse. Hvis man for eksempel bliver udsat for ringeagt (af eksempelvis forældre eller skole) eller krænkelser, kan man få svært ved at fungere socialt.

Honneth opererer med tre anerkendelsessfærer:

- Privatsfæren
- Den retslige sfære
- Den solidariske sfære.

Privatsfæren (primærrelationer såsom familie og venner) skaber selvtillid

I familien er kærlighed det centrale. For overhovedet at kunne indgå i en relation er kærlighed nødvendig. Og kærlighedsbehovet mellem individer hviler på et gensidigt behov. Kærlighed i de nære relationer gør det muligt for den enkelte at skabe en fortrolighed med sine ressourcer og værdier og opleve dem som anerkendte. Kærligheden giver individet selvtillid, så det kan begå sig i det offentlige rum. Den anerkendelse, man gerne skulle opnå her, er reelt forudsætningen for at kunne begå sig i en kompleks, foranderlig og konfliktfyldt verden. Det er denne anerkendelse, der skaber og senere vedligeholder den fundamentale selvtillid, da det er

her, den følelsesmæssige anerkendelse opnås.

Selvtilliden er en klar forudsætning for, at den enkelte kan opnå anerkendelse i værdifællesskaber.

Også som voksen søges denne anerkendelse løbende i de primære relationer, ligesom man ønsker at sørge for, at ens børn skal opleve anerkendelsen. Derfor arbejder den enkelte intenst på at forene for eksempel arbejdsmarkedets eller studierne krav med tiden til at kunne få og/eller give denne anerkendelse.

Opstår der krænkelser i denne sfære, kan det således give selvtillidsproblemer, hvorfor man i højere grad fristes af bandemedlemskab for derved at blive en del af et fællesskab og derved for eksempel opnå mere selvtillid.

Anerkendelse i familien

Den retslige sfære (lovmæssige relationer) skaber selvagtelse

I den retslige sfære søger individet at blive anerkendt som en borger med fundamentale, demokratiske rettigheder og lighed for loven.

Denne sfære er måske ikke specielt relevant for at forklare etniske danskeres indlemmelser i bandemiljøet. Imidlertid er den yderst relevant som forklaringsårsag i forhold til minoriteter af anden etnisk herkomst.

„Jeg er så pissetræt af, at systemet fucker os hele tiden. Vi bliver ikke behandlet som danskere, selv om vi har levet her hele livet. Vi skal hele tiden bevise mere, når vi møder skolen eller andre offentlige myndigheder. Der er ikke en skid lighed for loven i Danmark. Vi perkere bliver nødt til at stå sammen i grupper for at kunne blive accepteret.

Om det så er frygten for os, der skaber respekt, er jeg sgu ligeglad med. Gider bare ikke pisses på af systemet. Vi vil fandme også behandles på samme måde af retssystemet. Vi får også hårdere straffe end danskere, uanset om vi har lavet det samme lort.

Hvorfor, mand?“

Interview – udarbejdet af bogens forfattere – med Mehmet, februar 2017

For flertallets vedkommende er der heldigvis ikke mange, der krænkes i relation her til – vi lever trods alt i en demokratisk retsstat i Danmark. Her bliver vi – eller bør i hvert fald blive – anerkendt som borgere og dermed som moralsk selvstændige individer. Den retslige anerkendelse giver dermed selvagtelse. Det at være indehaver af universelle rettigheder giver således selvrespekt, og man bliver derved bevidst om sine samfundsmæssige pligter og rettigheder.

Ikke desto mindre kan krænkelser i forhold til denne sfære i høj grad være en bevæggrund for at søge mod bandemiljøet ud fra devisen om, at sammen står vi stærkere.

Den solidariske sfære – skaber selvværdsættelse

Som selvstændig person bliver individet anerkendt for sit bidrag til fællesskabet, mens den sociale anerkendelse for det personlige bidrag giver selvværd.

„Subjektet indgår i et fællesskab, hvor de dels kan genkende sig selv, dels bliver anerkendt som et særegent individ. Det betyder, at subjektet indgår i gruppen eller samfundets solidaritet, og at subjektet herved også er en positiv bidragsyder til gruppens, fællesskabets eller samfundets organisering.

Axel Honneth

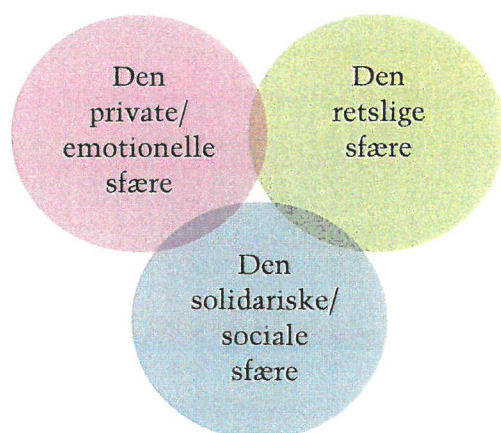
Som citatet påpeger, mødes vi i en form for social solidaritet, hvori vi anerkendes for vores individuelle særegenheder og som et

uerstatteligt og unikt individ, der bidrager til samfundets reproduktion – for eksempel via uddannelse og senere via arbejdsmarkedet. Hele anerkendelsen sker på baggrund af individets særlige kvalifikationer og funktioner.

Ikke at føle at man kan slå til i det normale samfund beskrives således af Dennis:

„Ja, altså. Man var splittet. Man prøvede, så godt man kunne, at få det hele til at hænge sammen og komme med i kampen og gøre sit bedste for at blive accepteret. Men ofte var det bare ikke så godt. Ligegyldigt hvad man gjorde, så blev man presset ud på sidelinjen. Og så søger man tilflugt hos nogle af ens egne typer, og på den måde kom jeg ind i en bande, og sådan er det. Her får jeg accept for den, jeg er.“

FIGUR 4.1. AXEL HONNETHS TRE ANERKENDELSESSFÆRER.

Kilde: „Netværkssamfundet – jeg er på, altså er jeg“, Columbus 2012).

Såfremt den enkelte (som i tilfældet med Dennis) ikke føler sig værdifuld i henhold til samfundets sociale fællesskaber, er der reelt tale om social eksklusion. Det vil kunne resultere i, at man søger sin anerkendelse andre steder – for eksempel i forskellige modkulturer som eksempelvis kriminelle miljøer eller ditto bandemiljøer, hvor man virker værdifuld i forhold til fællesskabet.

Manglende anerkendelse – en vigtig årsagsforklaring på tilslutning til bandemiljøet

Samfundets stigende individualisering har således åbenlyst medført et øget behov for social værdsættelse – af eksempelvis livsstil og generel levemåde hos den enkelte. Idealet om selvrealisering kan på denne måde opleves indirekte af den enkelte som et krav om, hvordan man udformer – eller bør udforme – sit liv. Det har skabt nogle nye solidaritetsformer, hvor individets evne til at forholde sig reflektivt og fleksibelt til sin omverden får større og større betydning i senmoderniteten. Vi stræber i stor stil efter individuel livsstil, karriere, prestige og anerkendelse.

Nægtes eller berøves individet anerkendelse i den solidariske form, skader det den individuelle livsudfoldelse, og vi mennesker kan, ifølge Honneth, ikke eksistere uden anerkendelse. Vi vil for enhver pris undgå at havne i en situation, hvor vi nægtes denne sociale anerkendelse og derved krænkes personligt.

Honneth mener, at ideen om selvrealisering bliver brugt af både de private arbejdsgivere og de statslige institutioner til at øge produktiviteten og de ansattes underkastelse, således at det over for det enkelte individ antydes, at man kun gennem en høj grad af mobilitet, omstillingsparat-

hed og fleksibilitet kan realisere sig selv – og dermed opnå social anerkendelse!

Selvtilid, selvagtelse og selvværdsættelse er tre helt grundlæggende og centrale kriterier for at kunne opnå og indfri tanker om et godt og lykkeligt liv. Derfor er det ifølge Honneth helt fundamentalt at opnå anerkendelse på alle tre niveauer.

4.3 Csikszentmihalyi – Go with the Flow

Der er intet federe i verden.
At færdes sammen som bande
giver mig, giver os alle
sammen, et kick. Vi bliver
'høje', når andre frygter os.
Selvfølgelig først og fremmest
de andre bander. Det er næsten
sådan en slags ekstase.
Når vi skal ud 'at ordne noget',
er man helt oppe at ringe.

Kenneth, 23 år.

Interview af forfatterne, februar 2017

Som citatet tydeligt beskriver, kan handlinger i en bande være med til at give meget intense oplevelser. Der er tydeligvis stærke følelsesmæssige aspekter i et bandemedlemskab – det kan være situationer, hvor selvet reelt forsvinder og det enkelte individ bliver fuldstændig opslugt af en fælles aktivitet.

Lektor på DPU, Line Lærche Mørck, der forsker i marginaliserede unge og banderørligheder, giver følgende bud på, hvad der blandt andet får unge til at søge bandemedlemskab:

„Banderne kan være tiltrækkende for en ung mand på kanten af samfundet, der savner spænding og anerkendelse. Hvis man ikke har klaret sig godt i skolen og ikke har et job, hvor man får anerkendelse, kan man få det hos en bande. De higer efter, at nogen har brug for dem, og i banderne står man sammen.

Det er svært blot at have en kort flirt med bandemiljøet, for når man først er inde, er det nærmest umuligt at forlade.

Der er mange grunde til, at det er svært at træde ud af en bande. Den bande, ens bande er i konflikt med, ved ikke, at man er trådt ud, og ser dig derfor stadig som en fjende. Men i stedet for at have banden til at hjælpe dig er du nu ubeskyttet. Og i tilspidsede situationer er det banden, der giver dig beskyttelse og en kollektiv kick-oplevelse.“

Kristeligt Dagblad, 23. april 2013

Til at belyse disse former for følelsesmæssige oplevelser har Mihaly Csikszentmihalyi (1934-) udformet teorien om flow. Denne teori omhandler menneskers evne til at fordybe sig i en aktivitet (eller handling), hvor individets egne ønsker skubbes i baggrunden, mens man i stedet bliver opslugt af aktiviteten. Denne oplevelse kaldes 'flow experience' og kendetegnes ved

TEMA 4

Stat og ret

Kapitel 6

Hvordan fungerer retssystemet?

Hvorfor skal jeg læse dette kapitel?

Fordi du vil kunne **redegøre** for, hvordan det danske retssystem er opbygget. Herefter vil du kunne **sammenligne**, hvordan forskellige sager kan tage forskellige veje igennem retssystemet, og sluttelig vil du kunne **diskutere**, hvorvidt indretningen af det danske retssystem er rimelig.

I Danmark har vi – ligesom i andre liberale demokratier verden over – indrettet styringen af vores land på baggrund af en grundlov.

Danmarks Riges Grundlov er i sin nuværende form vedtaget den 5. juni 1953. Men i sine hovedtræk går lovteksten tilbage til 1849, da Danmark bevægede sig

fra enevælde (kongestyre) til demokrati (folkestyre).

Det danske demokrati, folkestyret, bygger på tanker, der blev udviklet i Europa i løbet af 1700-tallet som en reaktion mod enevælden, der forgreb sig på undersåtternes frihed. Magten i samfundet skulle ikke udgå ovenfra, men nede fra folket.

Hvad siger grundloven om retssystemet?

§ 64

Dommerne har i deres kald alene at rette sig efter loven. De kan ikke afsættes uden ved dom, ej heller forflyttes mod deres ønske, uden for de tilfælde, hvor en omordning af domstolene finder sted. Dog kan den dommer, der er fyldt sit 65. år, afskediges, men uden tab af indtægter indtil det tidspunkt, til hvilket han skulle være afskediget på grund af alder.

§ 65

Stk. 1.

I retsplejen gennemføres offentlighed og mundtlighed i videst muligt omfang.

Stk. 2.

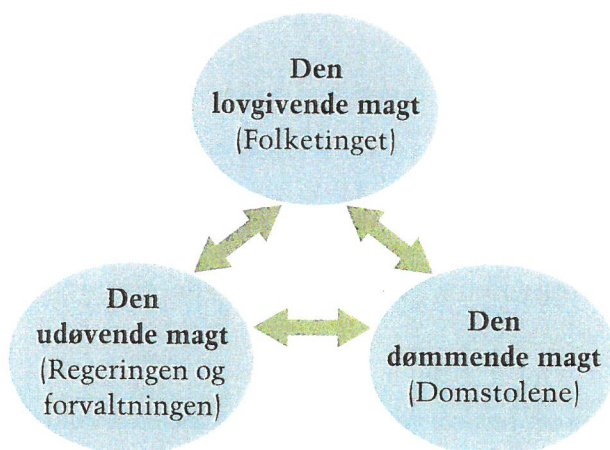
I strafferetsplejen skal lægmænd medvirke. Det fastsættes ved lov, i hvilke sager og under hvilke former denne medvirken skal finde sted, herunder i hvilke sager nævninge skal medvirke.

Kilde: Grundloven.dk (2017)

Magtens tredeling

For at sikre folkestyret og forhindre magtmisbrug deles magten i Danmark, ligesom i de fleste andre vestlige demokratier, i tre uafhængige organer, der kontrollerer hinanden: den lovgivende, den udøvende og den dømmende magt. Det grundlæggende princip er, at al magt bør udøves under kontrol.

FIGUR 6.1. MAGTENS TREDELING.

Montesquieus principper om magtens tredeling fremgår også i den danske grundlovs § 3.

§ 3

Den lovgivende magt er hos kongen og Folketinget i forening. Den udøvende magt er hos kongen. Den dømmende magt er hos domstolene.

I dette kapitel skal vi se nærmere på, hvordan den dømmende magt er indrettet. Domstolene skal dømme ud fra gældende lov, der fastsættes af den lovgivende magt, der ligger hos Folketinget. Regeringen er den udøvende magt (delegeret af kongen), der skal se til, at lovene reelt overholdes og implementeres i landet. Overordnet spiller alle disse tre magtinstanser sammen, når kriminalitet skal bekæmpes: Folketinget fastsætter lovene, regeringen håndhæver disse love (for eksempel igennem politiet), og domstolene dømmer efter lovene. Helt grundlæggende baserer det danske retssystem sig på følgende to principper:

- Ingen dom uden lov.
- Ingen straf uden dom.

„We must have continually present to our minds the difference between independence and liberty.

Liberty is a right of doing whatever the laws permit, and if a citizen could do what they forbid he would be no longer possessed of liberty, because all his fellow-citizens would have the same power.“

Charles de Montesquieu (1689-1755),
politisk filosof

Denne magtadskillelæse har du måske hørt om før, men den er i virkeligheden ikke helt ligetil. For hvad nu, hvis politikerne vedtager en lov, der siger, at alle ved navn Børge Andersen skal fængsles på livstid? I dette tilfælde har Højesteret – med hjemmel i grundloven – slået fast, at de kan afgøre, hvorvidt en sådan lov er et brud på magtadskillelæsen. Hvis Højesteret slår dette fast, vil ovenstående blive erklæret for singulær lovgivning, da den diskriminerer enkelte individer eller grupper, og denne form lovgivning er per definition grundlovsstridig, da Folketinget i en sådan situation går ind og overtager domstolens funktion som dømmende magt.

Nu ved du, at landets domstole har sin kompetence (ret til dømme) fra grundloven, og at domstolene som den dømmende magt i visse tilfælde kan afvise lovgivning fra Folketinget, hvis den ikke lever op til grundloven. I Danmark har Højesteret dog altid været meget tilbageholdende med prøvelse af lovs grundlovsmæssighed.

Men hvordan er domstolene opbygget, og hvilken proces sættes i gang, fra en borger anklages for at have brudt lovgivningen, til det er afgjort, om vedkommende er skyldig, og hvilken potentiel straf vedkommende skal have?

6.1 Fra byret til Højesteret – hvem bestemmer hvad?

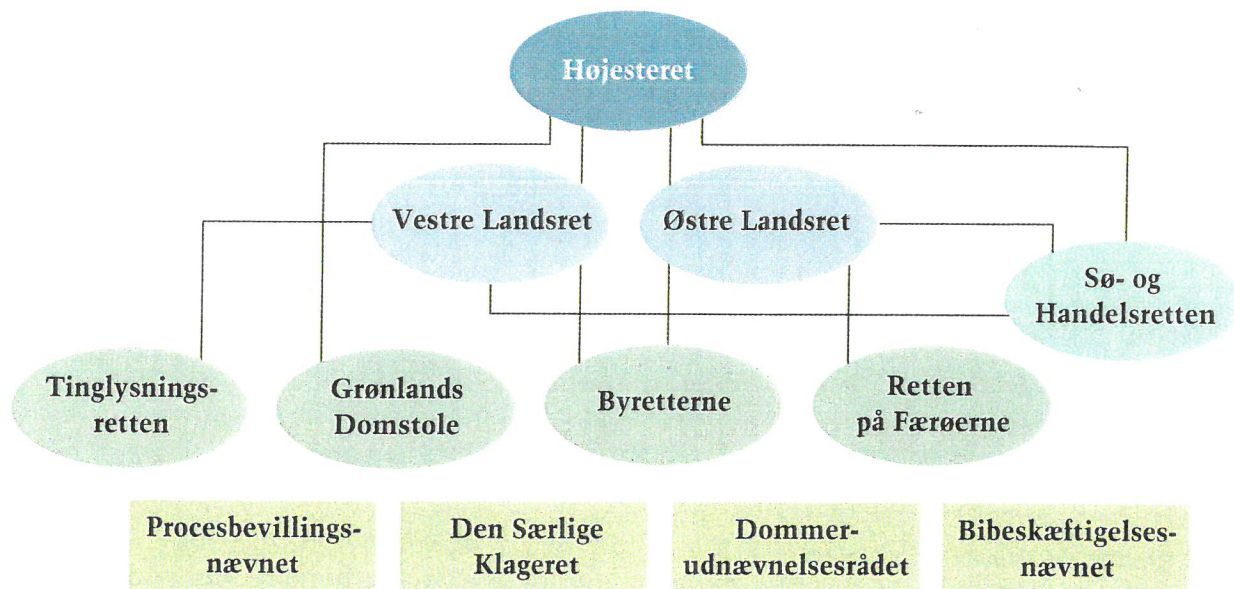
Vores retssystem er opbygget efter det såkaldte to-instansprincip. Med dette princip menes, at alle borgere, der er dømt for at bryde loven, har ret til at anke sin sag og derefter få prøvet den igen. I praksis kan man som tiltalt derfor altid anke en dom, og dermed få den prøvet ved en højere instans.

En højere instans skal forstås ud fra, at vores domstole grundlæggende er inddelt i tre niveauer: byretter, landsretter og Højesteret. Dertil kommer en række domstole, der har hver sin særfunktion. Du kan se alle sammen i figur 6.2.

I dette kapitel skal du læse om straffesager. Det er dog vigtigt at påpege, at domstolene også behandler civile sager (for eksempel familieret, formueret, arveret), men at disse ikke vil blive omtalt i dette kapitel.

Kigger man i kernen af figuren, kan man se niveauinddelingen mellem byret, landsret og Højesteret. Alle straffesager starter i byretterne med en mulighed for appel til landsretterne som følge af to-instansprincippet. I særlige tilfælde er det dog muligt at få bragt en sag længere end én instans.

FIGUR 6.2. SÅDAN ER DANMARKS DOMSTOLE ORGANISERET.

Kilde: <http://retgodtatvide.dk> (2017)

Det afgørende for, om man kan bringe en sag videre til Højesteret, er, hvorvidt man har en sag, hvor der endnu ikke er dannet præcedens for, hvordan loven skal tolkes. Præcedens betyder, at der findes tidligere eksempler på en lignende sag, hvor Højesteret har taget stilling til, hvordan loven skal tolkes, og som dommeren i byretten og landsretten dermed kan læne sig op ad. I tilfældet af at der er tale om en sag med betydelig samfundsmæssig interesse, kan denne ligeledes bringes til Højesteret ligesom at visse sager starter i landsretten og dermed går i Højesteret, hvis sagen ankes.

Hvorvidt en konkret sag og den konkrete paragraf er blevet prøvet før – og at der dermed er dannet præcedens – afgøres af det såkaldte Procesbevillingsnævn, der har beføjelse til at sende en sag videre fra landsretten til Højesteret.

Som nævnt ovenfor er det dog ikke ofte, at dette sker. Årligt behandler de 24 byretter over 700.000 sager, heraf går 14.000 sager videre til landretterne, og Højesteret afgør af disse cirka 300 sager.

Personlige rettigheder – fra anholdelse til fængsling

Hvis politiet anholder en person for at have begået en kriminel handling kan de udelukkende gøre det på baggrund af begrundet mistanke eller en sigtelse. Politiet har faktisk pligt til at rejse sigtelse, hvis de vurderer, at der er sket en overtrædelse af strafferetten. I den danske grundlov beskyttes individets rettigheder således, at den sigtede ikke kan blive tilbageholdt af politiet i mere end 24 timer, før vedkommende har ret til at blive stillet for en dommer. Dette første møde med en dommer kaldes for et grundlovsforhør.

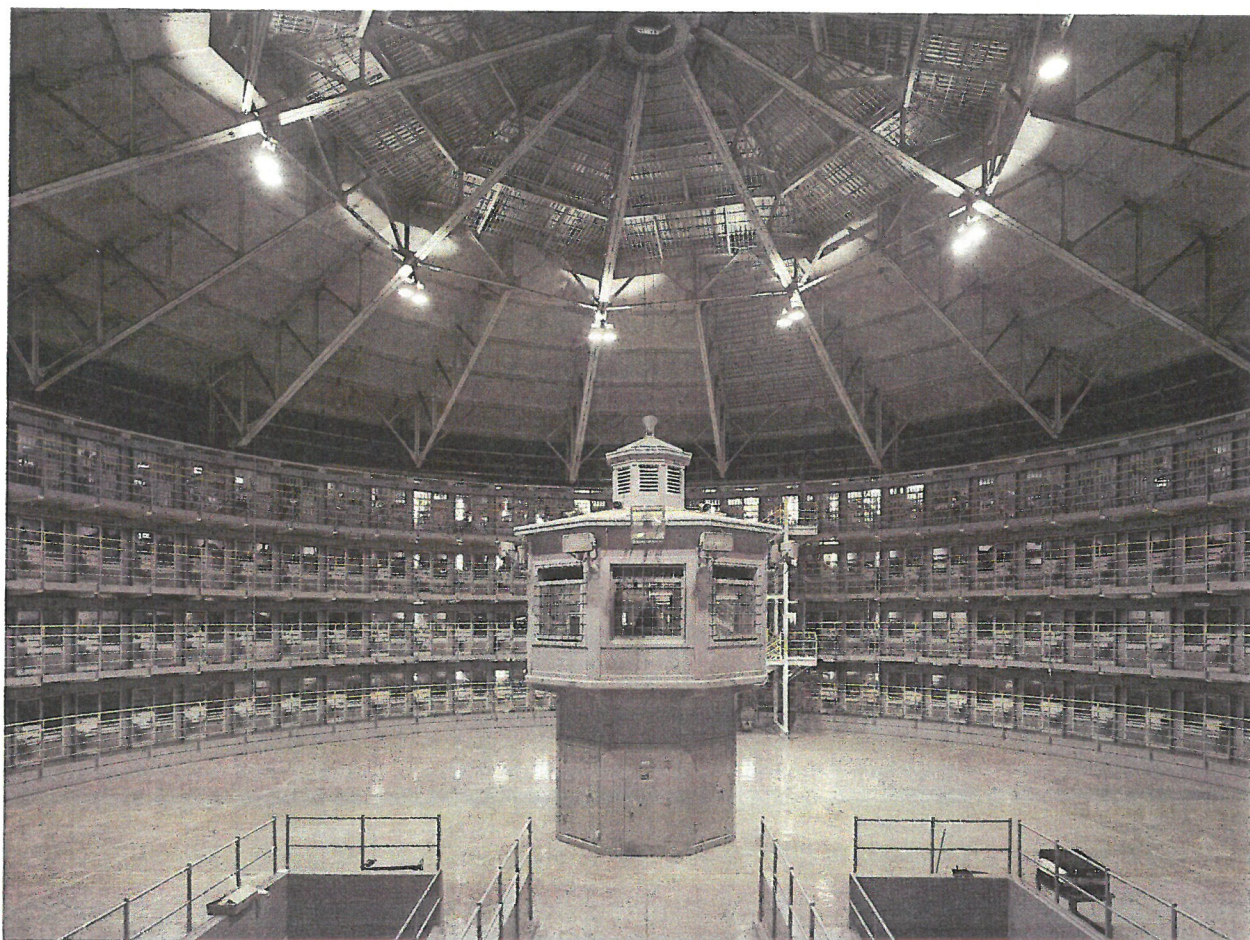
I dette grundlovsforhør præsenteres mistanke mod den potentielle gerningsperson, og på baggrund af de foreløbige beviser beslutter dommeren, hvorvidt sigtelsen skal opretholdes. Hvis sigtelsen dropes, løslades den sigtede automatisk. Hvis sigtelsen opretholdes, kan den sigtede – alt efter hvor grov en forbrydelse, der er tale om – enten løslades med henblik på en videre retssag eller varetægtsfængsles, imens straffesagen forløber. Varetægtsfængsling

givet samtykke til. Dette fremgår også af citatet ovenfor, at straf dermed altid kan siges at være en funktion af det stærke, frie individs egen beslutsomhed og handledygtighed og derfor kan forsvares moralsk.

7.3 Fængslets rolle – Big Brother is watching!

En vigtig institution i den moderne stats straffesystem er fængslet, og det moderne fængselssystem kan faktisk dateres helt tilbage til fængselsreformatoren Jeremy Bentham (1748-1832). Bentham har haft stor betydning for, hvordan det moderne fængsel er blevet udformet, siden han i 1792 præsenterede ideen om et panoptikon som idealet for indretningen af et fængsel.

Begrebet om et panoptikon stammer fra græsk og betyder direkte oversat 'alle' (pan) og 'se' (optikos). Et panoptisk fængsel er indrettet således, at et stort tårn står placeret i midten af en cirkulær bygning. Fra dette tårn kan alle cellerne – der ligger i de cirkulære bygninger omkring – konstant observeres. Disse celler er endvidere oplyste, så alt, der foregår, er „fremme i lyset“. Psykologien i denne indretning er, at mændene i tårnet potentielt altid kan overvåge fangerne, men at fangerne ikke er bevidste om, hvornår de bliver overvåget, af hvem og af hvor mange, da de ikke kan se, hvad der foregår i tårnet. Denne arkitektoniske indretning bidrager til, at de indsatte selv har følelsen af at blive set, men aldrig kan se, hvem der ser på dem. Som psykologisk konsekvens af denne indretning tvinges den indsatte til at se sig selv udefra, og se

Solitary Watch, Stateville Correctional Center, Illinois. Et eksempel på et Panoptikons fysiske udformning.

sig selv med en andens blik, da den indsatte konstant må reflektere over, hvordan fængselsbetjentene betragter vedkommendes adfærd.

Den konstante overvågning fra vagttårnet er ikke konstant i kraft af, at der altid overvåges, men fordi den indsatte altid har *følelsen* af at være overvåget. Der ligger således også en økonomisk rationel tanke bag denne indretning, hvor der ikke behøves at afsættes penge til en konstant overvågning, da dette ikke er en nødvendighed i et panoptikon.

Den franske filosof Michel Foucault (1926-1984) har endvidere også studeret Benthams tanker, og hvordan de har påvirket vores samfund. Samfundets formål med at indrette fængsler som et 'panoptikon' er ifølge Foucault ikke blot et spørgsmål om at straffe den enkelte synder, men også et spørgsmål om at disciplinere individet igennem den konstante overvågning.

Faktisk mener Foucault, at denne disciplinering ikke blot finder sted i fængslet som magtinstitution, men at disciplineringen nu også har spredt sig til resten af samfundet, hvor mange forskellige institutioner bærer præg af overvågning. Eksempler på denne slags institutioner er skolen, hvor du konstant registreres, måles igennem karakterer osv., eller hospitalet, hvor din journal forfølger dig rundt i systemet, eller blot på gaden, hvor politiet altid kan være lige rundt om hjørnet. Desuden er den stigende videoovervågning i det offentlige rum en klar indikation på, at samfundets panoptikon er en realitet – du ved, at du *kan* observeres, men aldrig om du *reelt* observeres.

Selv om Foucault ser panoptikon som en magtinstitution, der gennemsyrrer samfundet, så kan der også identificeres positive elementer i panoptikon, da det jo net-

op bidrager til, at samfundets borgere overholder samfundets love – selv når politiet ikke står rundt om hjørnet. Panoptikonet er dermed en effektiv måde at begrænse kriminalitet i samfundet på, vil nogen argumentere for, samtidig med at det er økonomisk rationelt.

7.4 Straf – en moralsk lektie eller samfundsnyttig resocialisering?

Selv om store samfundstænkere som Thomas Hobbes har haft straffe som en central grund til, at vi kan opretholde orden, kan man stadig spørge sig selv, om vi ikke efterhånden – et godt stykke inde i det 21. århundrede – kan forvente, at samfundets borgere er bevidste om lovene og ønsker at følge dem, og at vi dermed ikke behøver at opretholde frygten for negative konsekvenser i form af en straf, så snart man bryder loven?

Hvis du har læst med tidligere i denne bog, ved du dog, at denne ambition endnu ikke er nået, da kriminalitet stadig er et relativt udbredt fænomen i nutidens samfund. Men hvordan kan vi i fremtiden etablere et samfund, hvor volden går i sig selv? Kan man løse det ved hårdere straffe, der får individet til at frygte konsekvenserne ved sine handlinger mere end i dag, eller skal vi omvendt lægge fokus et helt andet sted i form af forebyggende tiltag og genopdragelse af de allerede kriminelle?

Strengere straffe betyder mindre kriminalitet – eller hvad?

Ifølge en rapport, Justitsministeriet fremlagde i 2015, er der umiddelbart ikke noget, der tyder på, at man kan komme kriminaliteten til livs ved at give strengere straffe.

FIGUR 7.1. ARGUMENTER FOR/IMOD HØJERE STRAFFE.

Argumenter for højere straffe

- Som samfund skal vi sende et klart signal om, at kriminalitet er uacceptabelt
- Det må aldrig kunne 'betale sig' at begå kriminalitet, for eksempel tjene penge via økonomisk kriminalitet
- Offerets retsfølelse skal respekteres, og dette gøres bedst ved at tildele den kriminelle en streng straf

- Jo længere tid en person sidder i fængsel, jo sværere bliver det at resocialisere, dvs. komme tilbage i samfundet
- I fængslet møder den indsatte andre kriminelle personer, der kan føre individet videre ud i en kriminel løbebane
- Det er omkostningstungt at finansiere en indsat i et fængsel. Disse penge bør i stedet bruges på forebyggende indsatser

Argumenter for lavere straffe

I rapporten „Præventive effekter af straf og andre tiltag over for lovovertrædere – en forskningsoversigt“ har blandt andet forskningschefen Britta Kyvsgaard kunnet konstatere, at kigger man bredt på forskningen i kriminalitet, tyder den gennemgående på, at strengere straffe ikke har nogen effekt på kriminaliteten på lang sigt.

Tværtimod findes der eksempler på forskning, der har vist den direkte modsatte sammenhæng – at der skabes mere kriminalitet, når straffen bliver strengere. Den overordnede konklusion er dog, at der hverken sker en effekt af at sætte straffen op eller ned.

Som du kan læse i tekstboksen, er der flere, der mener, at straffe har en værdi, der går ud over dét at mindske fremtidig kriminalitet. Ud fra et teoretisk synspunkt bakkes dette også op af den berømte filosof Immanuel Kant (1724-1804), der har udviklet filosofien om den retfærdige straf.

Den retfærdige straf fokuserer ikke på, hvilke fremtidige konsekvenser straffen har – og dermed hvorvidt den skaber mindre kriminalitet – men derimod udelukkende på, om straffen er retfærdig i forhold til handlingen.

„Det overordnede svar er, at den retfærdige straf er den straf, man har fortjent for at have handlet forkert.“

Immanuel Kant (1724-1804)

Til at forklare, hvad der er retfærdigt, taler Kant om begrebet **fortjeneste**. Normalt kan man forbinde fortjeneste med noget, man får som belønning, når noget gøres godt, eksempelvis gymnasieeleven, der belønnes med en høj karakter for en god samfundsfagsaflevering. Men for Kant kan dette også vendes om. Med udgangspunkt i Bibelen henviser han til, at „øje for øje, tand for tand“ bør være de kriterier, som staten straffer de kriminelle efter. Denne straffeetik hos Kant indebærer faktisk, at staten kan siges at være medansvarlig, hvis ikke den formår at straffe den skyldige efter fortjeneste, og dermed på retfærdig vis. Denne dimension hos Kant kan reelt betragtes som et filosofisk argument for rimeligheden i **hævn**.

Tre forbrydelser og du er ude!

Et ekstremt eksempel på et sted, hvor hårde straffe er blevet indført, er den amerikanske delstat Californien. Her indførte man i 1994 loven „Three Strikes And Out“. Denne lov betød, at hvis man blev straffet for sin tredje forbrydelse, skulle man i fængsel i 25 år – uanset hvilken forbrydelse man blev taget i. Nedenstående sag blev et resultat af denne lov, der dog senere blev reformeret, og dermed droppet. Straffen står dog stadig ved magt, da man altid straffes efter gældende lov på gerningstidspunktet.

Just four cookies and you're out – for 25 years

His offence was the theft of four cookies from a restaurant. His punishment was jail for 25 years to life.

Now an appeal court in California has upheld the sentence for a homeless man who had fallen foul of the state's „three strikes“ law, under which anyone committing three crimes is liable to spend between 25 years and life in jail.

Kevin Weber has served more than five years for the theft in 1995 of the four cookies, but a Santa Ana appeal court has decided he is a career criminal and the sentence should stand. He may not be released until 2021.

He qualified for the sentence because he had committed three felonies which made him subject to the so-called Three Strikes and You're Out law, approved by California voters in 1994.

Kilde: theguardian.com (2017)

Strengere straffe – også et hensyn til offeret!

„Selvfølgelig skal vi tage hensyn til, hvad der virker, og hvad der ikke virker. Men uanset hvad er der også et hensyn til offeret, der skal varetages. Offeret er blevet krænket, og den krænkelse skal adresseres strafferetsligt ved, at der er proportionalitet mellem forbrydelsen og straffen,“ siger Trine Baumbach. En grov forbrydelse skal altså udløse en hård straf, og en mild forbrydelse en mildere straf, forklarer lektoren. Hensynet til retsfølelsen handler ifølge hende mere om, at vi som samfund oplever, at 'retfærdigheden sker fyldest', når nogen forbryder sig mod samfundets fælles normer.

„Lovlydige borgere skal vide, at de lever i en retsstat, hvor der bliver reageret mod folk,

der begår forbrydelser. Så det ikke bliver det rene anarki.“

Trine Baumbach,
lektor i strafferet, Københavns Universitet.

„Men det er vigtigt, at understrege, at straf også handler om retsfølelse og om, at vi som samfund skal markere afstandtagen over for forbrydelser. Når der bliver begået alvorlig kriminalitet, skal vi have mulighed for at anvende meget strenge sanktioner.“

Mette Frederiksen,
formand for Socialdemokraterne.

UDDRAG: „Strengere straf har ingen effekt“, Information, 4. maj 2015

Resocialisering – kan vi omvende de kriminelle?

Der findes dog andre mulige løsninger, der potentielt kan bidrage til at nedbringe kriminaliteten i Danmark. Over én kam kan sådanne alternative tiltag betegnes med begrebet resocialisering.

Resocialiseringen handler om den nyttige straf. Den nyttige straf foreskriver, at enhver straf kan begrundes med, at den skaber de bedst mulige konsekvenser for den samlede mængde af borgere. Denne filosofi om, at alle handlinger kan begrun-

des ud fra, hvad der er bedst for flest mulige mennesker i samfundet, kaldes også utilitarisme. Utilitarismens forståelse af den nyttige straf kan altså bruges til at begrunde, at det ikke kun er en moralsk logik om, hvem der har fortjent hvad, der skal ligge til grund for en straf, men lige så meget, hvad det at straffe en skyldig kommer til at betyde for samfundet som helhed.

Tager man således undersøgelserne om, at hårdere straffe ingen effekt har for kommende kriminalitet, for gode varer, vil det i et perspektiv om den nyttige straf derfor ikke være meningsfuldt at straffe hårdere. I stedet vil fokus være på andre tiltag, der

Resocialisering i fængsler dumper

Det er i fængslerne, at de hårde kriminelle bliver endnu hårdere. Omvendt kan jobsøgning og fjernundervisning være med til at bryde en kriminel løbebane. Men resocialiseringen sejler, vurderer eksperter og en fællestalsmand for fanger.

Først blev benene sparket væk under ham, og herefter sortnede det. Det var i efteråret 2011, og Peter Stig Hansen stod og overdrog en masse hash til en anden, før politiet fældede ham. Den efterfølgende dom for salg og import af ni ton hash fra Spanien blev takseret med 10 års fængsel, og det blev indledningen til et langt ridt igennem fængselsinstitutionerne: Først isolation i Vestre Fængsel, så Helsingør Arrest og Vridsløselille Statsfængsel og nu afsoning i det åbne fængsel Søbysøgård på Fyn, hvor 43-årige Peter Stig Hansen i dag er fællestalsmand.

„Da jeg først blev anholdt, tænkte jeg: Det er en værre omgang, det her. Men så begyndte jeg faktisk – og det uden at lyve – at se frem til at møde andre, der kunne

inspirere mig til noget andet end kriminalitet, måske endda en akademisk uddannelse,” siger Peter Stig Hansen, hvis forventninger dog hurtigt løjede af.

Tre år måtte Peter Stig Hansen vente, før han kunne åbne en bog, og hans første møde med den resocialiserende indsats indledtes med en kontaktperson, der konstaterede: 'Nå, men der er jo mange år, til vi skal gøre noget ved dig, vi tales bare ved hen ad vejen.'

I dag er det en stående joke på fængselsgangen, at når en indsat skal til at løslades, så kvitterer de andre med et 'hvornår ser vi så dig igen?'

I fængslet har Peter Stig Hansen da også haft gensyn med flere, end der kan tælles på to hænder, og han kalder det 'et mirakel', når tidligere straffede undgår deres gamle kriminelle livsstil.

UDDRAG: „Resocialisering i fængsler dumper“, Djøfbladet, 2015

har en bevist effekt og dermed kan bidrage til at reducere risikoen for, at andre borgere angribes i fremtiden, og dermed nytte for samfundet som helhed. En vigtig tilføjelse er dog, at det ud fra utilitarismen godt kan argumenteres at være nyttigt at straffe en kriminel, hvis nytten der kommer fra de mennesker, der glædes over at retfærdigheden skete fyldest overstiger den nytte som samfundets borgere vil have ved at få reduceret sin risiko for et overfald i fremtiden.

Argumenter for resocialisering, ud over den ovenfor nævnte utilitaristiske tanke, bygger også på, at man ikke altid udelukkende kan skyde skylden på den enkelte kriminelle, men at kriminelle ofte kan ses som et produkt af samfundets sociale betingelser. Det kan for eksempel være unge fra socialt dårligt stillede familier, unge med ubehandlede psykiske sygdomme eller personer, der simpelthen ikke har haft mulighed for at indgå i job på de vilkår, som samfundet kræver af dem.

Til sammen udgør disse to perspektiver – utilitarismen og argumentet om samfundsstrukturens rolle – grundlaget for, at vi bør resocialisere de kriminelle i samfundet. Men hvordan gør man så dét, og hvordan går det rent empirisk med denne resocialisering?

Af konkrete eksempler på, hvordan vi forsøger at resocialisere kriminelle i dagens Danmark, kan blandt andet nævnes uddannelse. Uddannelse er blandt mange forskere blevet nævnt som en fundamental kilde til resocialisering, da det kan give kriminelle noget andet at gå op i, når de sidder i fængsel. Derudover vil uddannelse under afsoning af en fængselsstraf give den indsatte bedre mulighed for at blive integreret i samfundet igen hurtigst muligt, da uddannelse i dagens Danmark ofte er en vej til arbejdsmarkedet.

En anden konkret måde er at forsøge at resocialisere på er ved at reducere social stigmatisering, når en person straffes. Social stigmatisering opstår, når man som tidligere straffet har svært ved at begå i sig i de øvrige samfund, da folk ofte 'dømmer' tidligere kriminelle som dårlige mennesker, de ikke vil omgås. Dette kan sidestilles med et socialt brændemærke, der har betydning, når man som tidligere kriminel søger nye venskaber, familie og allermest udtalt job. Især den begrænsede adgang til jobmarkedet er problematisk, da den økonomiske situation dermed også forværres for individet, ligesom arbejdspladsen ofte er et godt fundament til at danne nye relationer.

„Har de ikke, hvad de skal bruge, så er det på med elefanthuen“

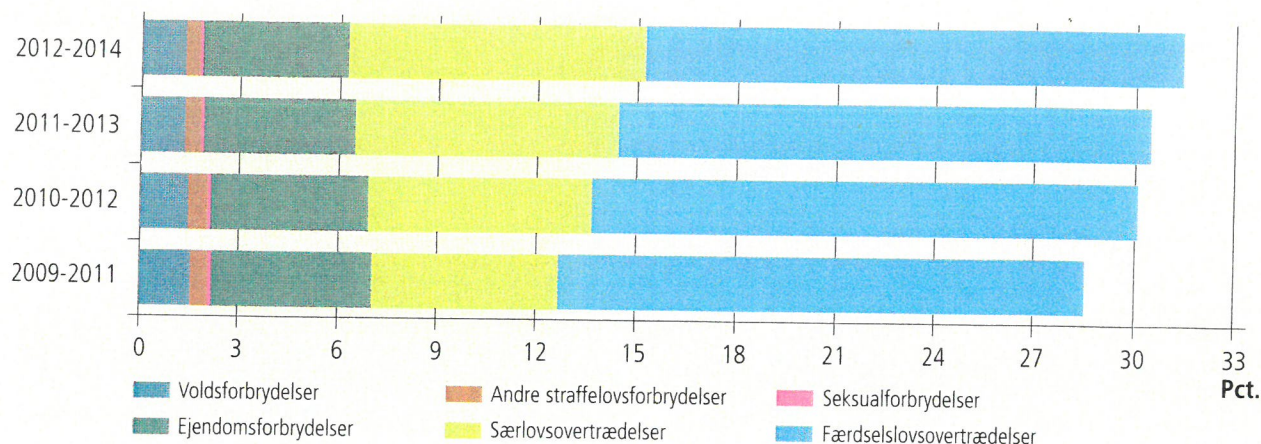
Gilli, dansk rapper

7.5 Én gang kriminel, altid kriminel?

Der er en række strenge at spille på, hvad angår resocialisering, men hvordan virker det i Danmark i dag? Til at betegne en kriminel, der falder tilbage i kriminalitet efter at være straffet én eller flere gange, bruges begrebet **recidivist**. Helt konkret er der tale om en person, der har modtaget en betinget eller ubetinget straf, og inden for to år efter sin afsoning modtager en ny dom.

Hvis man kigger på de personer, der i 2012 var færdig med at afsone sin straf eller blev fundet skyldig i en lovovertrædelse af mindre karakter, begik hele 32 procent en eller flere nye lovovertrædelser inden for to år. I figur 7.2 kan du se antallet af forseelser blandt de 32 pct. recidivister.

FIGUR 7.2. TILBAGEFALD TIL NY KRIMINALITET. LOVOVERTRÆDELSE VED FØRSTE TILBAGEFALD. 2009-2011 – 2012-2014.

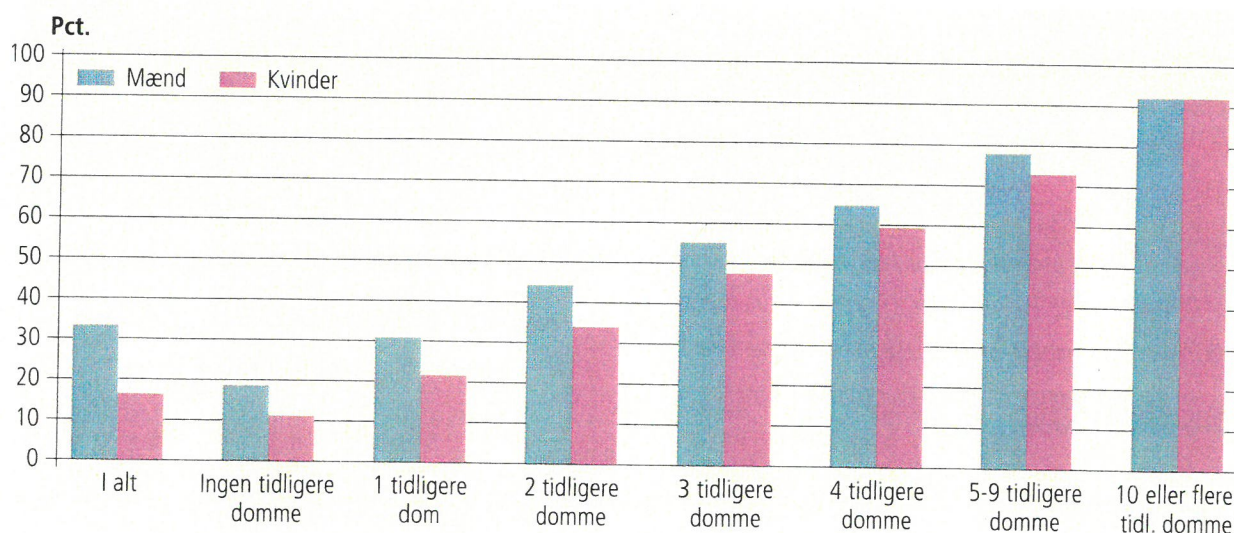
Kilde: Danmarks Statistik (2016).

Den anden centrale mekanisme bag recidivisme er det førnævnte *sociale brændemærke*, der gives til tidligere kriminelle, efter at de har afsonet en straf. Det er således sværere at få job, sværere at danne relationer til ikke-kriminelle og generelt sværere at indgå i fællesskaber, når folk har denne viden. En anden vigtig årsag til at blive recidivist kan være den socialisering,

der foregår blandt kriminelle i fængslet. Således peger meget forskning på, at kriminelle lærer af hinanden i fængslet, får nye venskaber og knytter stærke bånd, der kun gør det mere sandsynligt, at de fortsætter deres kriminelle løbebane, når de løslades fra fængslet.

Denne løbebane kan anskues rent empirisk i figur 7.3, hvor det er tydeligt, at der

FIGUR 7.3. TILBAGEFALD TIL NY KRIMINALITET. 2012-2014. MÆND/KVINDER.

Kilde: Danmarks Statistik (2016).